

Innspill til regional planstrategi og kunnskapsgrunnlag for Troms

Forum for Natur og Friluftsliv i Troms, FNF Troms, er et nettverk for 8 natur- og friluftslivsorganisasjoner i Troms, med til sammen over 10 000 medlemskap. FNF Troms arbeider for å sette friluftslivet og dets behov på dagsorden og øke bevisstheten om helse og livskvalitet samt viktigheten av å ta vare på naturen og miljøet rundt oss. FNF Troms arbeider også for å sikre arealer for et aktivt friluftsliv. De frivillige natur- og friluftslivsorganisasjonene er med sin demokratiske styreform og åpne medlemsadgang et talerør for de store grupper av allemannsrettighetshavere i norsk utmark.

FNF Troms ønsker å komme med følgende innspill til regional planstrategi og kunnskapsgrunnlaget:

Oppsummering:

- Naturgrunnlaget må sikres og folkehelsen fremmes
- Naturmangfoldloven må legges til grunn for planstrategien
- Tap av inngrepsfri natur må stanses
- Det må lages en regional plan for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms
- Kraftutbygging må sees i en helhetlig sammenheng med en underliggende regional plan for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms
- Allmenne interesser må gis fortrinn i 100-metersbeltet i strandsonen
- Kartlegging og sikring av friluftsområder må prioriteres
- Større reell medvirkning av frivillige natur- og friluftslivsorganisasjoner må sikres
- Friluftslivet er meget viktig for folkehelse og trivsel, og rammebetingelsene må bedres
- Bonære og lett tilgjengelige friluftsområder må ivaretas

1. Sikre naturgrunnlaget

Å sikre naturgrunnlaget slik at det også for kommende generasjoner i Troms skal kunne danne grunnlag for bosetning, arbeid, friluftsliv og trivsel er en viktig målsetning med planarbeidet. Dagens moderne ressursforvaltning skal være langsiktig, kunnskapsbasert og bærekraftig. I dette ligger krav til at forvaltningen baserer sine planer på et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag, og at ressursene brukes slik at de ikke forringes for kommende generasjoner. I 2009 kom Naturmangfoldloven som er en sektorovergrepene lov og legger føringer for all ressursforvaltning:

Lovens § 8-12 omhandler hvilke forvaltningsprinsipper som skal utgjøre rammene for forvaltningen og utøvelse av offentlig myndighet. Det gjelder § 8 Kunnskapsgrunnlaget, § 9 Føre-var-prinsippet, § 10 Økosystemtilnærming og samlet belastning, § 11 Kostnader ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver og § Miljøforsvalige teknikker og driftsmetoder.

Naturmangfoldlovens formålsparagraf, jf. § 1 er ”*at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i framtiden, også for samisk kultur*”.

FNF Troms forutsetter at Naturmangfoldloven legges til grunn for planstrategien. Viktige utfordringer knyttet til det å ivareta naturgrunnet i Troms følger:

Tap av inngrepsfri natur

I perioden 1988-2003 mistet Troms 89 km² med villmarkspregede områder (>5 km fra tyngre tekniske inngrep) og 225 km² med inngrepsfrie naturområder (1-5 km fra tyngre tekniske inngrep). Hovedårsakene var tilknyttet jord- og skogbrukssektoren etterfulgt av vassdragsinngrep, energiproduksjon og energitransport. Kartleggingen for perioden 2003-2008 viser at det fortsatt er stort utbyggingspress da ytterligere 17 km² villmarkspregede områder og 76 km² inngrepsfrie naturområder gikk tapt i Troms. I sistnevnte periode har energisektoren for første gang passert jord- og skogbrukssektoren som årsak for bortfall på nasjonalt nivå. I Troms var energisektoren likevel på 2.plass i denne perioden, men har siden den gang kommet med full tyngde (særlig småkraft) og er per i dag en av de største truslene mot inngrepsfri natur. Ifølge DN forsvinner det aller mest inngrepsfri natur i Nord-Norge, noe som gir oss et særlig ansvar for å ta godt vare på restene.

Tap av INON og et økende press på inngrepsfrie områder er i strid med nasjonal arealpolitikk, hvor det i flere stortingsmeldinger de senere årene er uttrykt at det skal planlegges på en måte som tar hensyn til at inngrepsfrie naturområder i størst mulig grad bevares for framtida. I Stortingsproposisjon 1 S (2009-2010) fra Miljøverndepartementet, er INON et eget arbeidsmål som går ut på ”*å sikre at gjenværende naturområder med urørt preg blir tatt vare på*”.

INON er basert på en standard metodikk som i utgangspunktet er beregnet for flate landskap og som ikke tar hensyn til bratt terreng og kystalpine fjordlandskap/høgfjell. I Troms, hvor det er mye bratt areal, er opplevelsen av urørthet med villmarksprege derfor ofte gjeldene i større områder enn hva som presenteres på de offisielle kartene. Konsekvensene ovenfor INON ved eventuelle inngrep vil dermed ofte bli større enn hva den reelle grensa tilsier. Ifølge DN må det derfor gjøres skjønnsmessige vurderinger og eventuelle justeringer av INON ut fra faktiske forhold i hvert tilfelle. Dette tilsier at en ofte må være enda mer restriktiv enn det en er i dag, og det betyr også at de presenterte tallene hva gjelder tap av inngrepsfri natur i Troms i realiteten er vesentlig større. Betydningen av urørt natur er et av fylkes store fortrinn og merkevarer hva gjelder både friluftsliv, folkehelse og reiseliv. Den må prioriteres.

Verdifulle landskap og merkevare

Troms har storslagene og verdifulle landskap i særklasse. Også internasjonalt. Fra store, ville og majestetiske daler og fjell, til spektakulære og forrevnende tinder, og naturskjønne og innbydende øyer, skjærgårder og strender. Troms har universelle verdier. Naturen og landskapet er en viktig årsak for hvorfor mange bosetter seg her, og er særs viktig for turismen. Bilder av forlokkende fjell og fjorder benyttes i omtrent ethvert reklamemedium, og disse verdifulle landskapene er en essensiell merkevare for regionen. De storslåtte landskapene er et viktig konkurransefortrinn for Troms, så vel som en del av identiteten. Men

likevel, skal en kunne by på landskap for bevegelse og gode opplevelser krever det ambisjoner og konkret handling. Landskapene må kartlegges, registreres og gis omsorg.

FNF Troms mener det må lages en regional plan for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms. Planen burde bygge på og videreutvikle kartleggingen av friluftsområder som Fylkeskommunen nå har i oppgave, samt Ishavskysten Friluftsråd sin masterplan for landskap, friluftsliv og naturopplevelser. Den regionale planen vil kunne gi et solid og helhetlig kunnskapsgrunnlag som burde ligge til grunn for å sikre at det høye utbyggingspresset i Troms ikke går ut over verdifulle landskap, natur og verdier. Det vil også ivareta fylkets merkevare som en levende, frisk og grønn lunge, både for dagens og kommende generasjoner.

Kraftutbygging og energi

En stor trussel mot naturen i dag er den massive utbyggingen av fornybar kraft. I Troms gjelder dette i særlig grad vannkraftsaker, til tross for at fylket har nok energi. I Troms er det per i dag gitt hele 65 konsesjoner til vannkraftutbygging, mens kun 2 er avslått. I tillegg ligger det 81 søknader inne hos NVE for Troms, og antallet øker fort. Om disse søknadene får samme behandling som hva tidligere praksis angår vil man måtte se langt etter urørte bekker, elver og vassdrag i fylket vårt. Praksisen i Troms i dag er en mer eller mindre planløs bit for bit utbygging, som spiser biter av den inngrepsfrie naturen gjennom "først til mølla" prinsippet, noe som er klart i strid med overordnet miljøpolitikk.

I Soria Moria-erklæringen fra 2005 heter det at Norge har en unik vassdragsnatur og at vi har et internasjonalt ansvar for å ta vare på og forvalte denne naturtypen for kommende generasjoner. Et viktig mål for regjeringen er at utbygging av fornybar energi skjer uten at naturmangfold eller store landskapsverdier går tapt, og at konfliktnivået med andre brukergrupper er så lavt som mulig. De presiserer at det store omfanget av enkeltprosjekter kan gi økt samlet belastning på naturmangfold, landskapsverdier, kulturminner og kulturmiljøer, friluftsliv, næringsaktivitet og andre samfunnsinteresser. Nye prosjekter og større områder må derfor vurderes i sammenheng. Det kreves et helhetlig bilde og et godt kunnskapsgrunnlag.

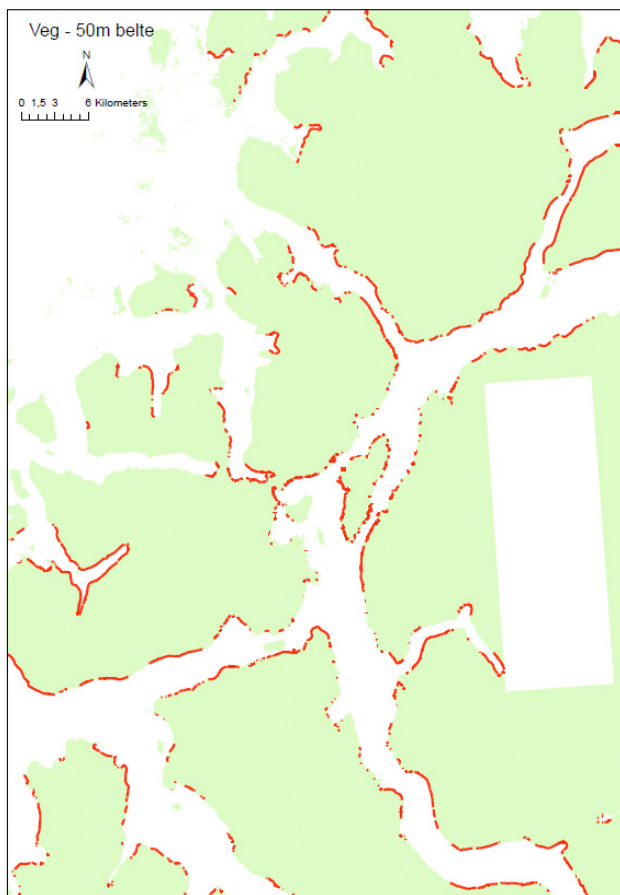
FNF Troms mener den nevnte regionale planen for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms må ligge til grunn før videre kraftutbygging kan fortsette. Vannkraft er produksjon av fornybar kraft. Men om fornybar kraft er miljøvennlig avhenger av i hvilken (konflikt)grad den går ut over andre miljømål som f.eks. vern av biologisk mangfold, friluftsliv og inngrepsfri natur. Erfaringer fra vindkraftutbygging på Fakken og de igangsatte småkraftutbyggingene i for eksempel Saltdalen i Ramfjorden, eller Mortendalen under Otertind, dokumenterer store irreversible inngrep som ikke er miljømessig forsvarlige. Mange av prosjektene er kontroversielle og skaper konflikt i lokalsamfunnet, samt forringer fylkets attraktivitet. Det er derfor svært nødvendig at det utarbeides en regional plan for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms som blant annet kan sikre at eventuelle prioriterte fornybar-prosjekter i framtiden ikke går utover viktige verdier for natur og friluftsliv.

I henhold til klima og energi vil FNF Troms understreke de nasjonale forventningene om at fylkekommunene og kommunene tar hensyn til klimautfordringene og norsk energiomleggingspolitikk i planleggingen, ved at det legges til rette for redusert energiforbruk og energieffektivisering. I vannkraftproduksjonen kan gamle kraftanlegg rustes opp, med ny

teknologi samt utskiftning av turbiner og generatorer. Utnyttelsen vil bli større og det vil være bedriftsøkonomisk lønnsomt. Lønnsomheten og utnyttelsen vil også gjelde innenfor energieffektivisering i industrien og særlig i bygg. Potensialet for besparing i bygg på belysning og særlig varme er meget stort, noe som helt klart burde prioriteres i planene. Redusert energiforbruk og effektivisering burde ha hovedfokus hva gjelder energi da det er svært mye å spare, noe som vil gagne både samfunnsøkonomien, naturen, friluftslivet og folkehelsa.

Arealdisponering ved strand- og kystsoner

Troms har et utpreget kystlandskap med fjorder, sund og skjærgårder med særegne kvaliteter. Arealene ved strand- og kystsonen er svært attraktive og har høy grad av egnethet til et stort antall ulike arealbruksformål og virksomheter. Interessene er dermed mange og utbyggingspresset er sterkt. I Troms er det særlig den stadige omgjøringen av strandsoner til veitrafikkareal som er meget uheldig. Bare på fastlandet i Tromsø kommune ligger hele 75 km av strandsonen (mindre enn 30 meter fra flomålet) i veifylling. Veiene fungerer som barrierer til de attraktive friområdene langs fjæra og fører også med seg støy, risiko og ødeleggelse av verdifull kystnatur og kulturlandskap.

Figur 1. Illustrasjon over hvordan veier har ført til nedbygging i strandsona i Tromsø-regionen. Rødt viser veier innenfor 50-metersbeltet av flomålet.

I følge nasjonale forventninger skal allmenne interesser gis fortrinn i 100-metersbeltet, samt at viktig natur, kulturmiljø og landskap skal bevares. Arealbruken i strandsonen skal vurderes i

et langsiktig og helhetlig perspektiv hvor det tas særlig hensyn til natur, kultur og landskap. Utbygging i strandsonen bør forbeholdes virksomheter som er avhengig av funksjonell tilknytning til sjø og kai; fiskerier, sjømat, havnevirksomhet osv. Dette må selvfølgelig også skje på grunnlag om godt dokumentert kunnskap om naturverdier og biologisk mangfold. Det er meget viktig å ta vare på de siste delene av strandsonen vår med respekt og omtanke for å bevare viktige attraksjoner, biologisk mangfold, råvarer av god kvalitet og gode opplevelser for folk flest.

Kartlegging og sikring av friluftsområder

Friluftsområder er viktige for rekreasjon, folkehelse og biologisk mangfold. En grundig kartlegging av friluftsområdene i Troms er nødvendig som kunnskapsgrunnlag i en tid med sterkt utbyggingspress og forventet befolkningsøkning. Sikring av friluftsområder, både gjennom statlig sikring og arealplan, er essensielt for at verdifulle områder ikke skal gå tapt. Nærområder rundt der folk bor er særlig viktige da det er hverdagsfriluftslivet som er det mest utslagsgivende hva gjelder folkehelse og trivsel. Grønnstruktur og friluftsområder bør være tilgjengelig i gåavstand fra hvor folk bor for å gjøre terskelen til aktivitet og gode opplevelser lavest mulig.

Troms Fylkeskommune arbeider nå i samarbeid med kommunene, friluftsrådene og de frivillige natur- og friluftsansjonene med en kartlegging og verdivurdering av friluftsområder i fylket. Det er viktig at resultatene av arbeidet må kunne brukes aktivt i arealforvaltningen. I tillegg vil det være viktig å prioritere ressurser for å gjøre resultatet til noe mer enn kun et planverktøy, men også utvikle det til et lettfattelig produkt som vil være enkelt å formidle til publikum. Ved å lage brosjyrer, oppdatere kunnskapsbaser på nett osv kan dette bidra positivt til økt turisme i frilufsregionen Troms, samtidig som det gir verdifull informasjon og nye ideer til turmål og opplevelser for de som allerede bor i regionen.

I Norge i dag finnes det omtrent 2200 statlig sikrede friluftsområder. I Troms er det kun 24, og i Tromsø kommune kun 2. Fylkekommunen er nå inne i et arbeid med nasjonal handlingsplan for friluftsområder. Dette går ut på å kartlegge status til de eksisterende statlig sikrede friluftsområdene i Troms, men inkluderer også en utviklingsdel med fokus på hvilke nye typer friluftsområder som har behov for å sikres i Troms.

Vi anbefaler en kraftig oppjustering av sikrede områder. Dette gjelder både gjennom statlig sikring og gjennom plan. Vi peker også på de nasjonale forventningene om at fylkeskommunen og kommunene bidrar til å hindre nedbygging av verdifulle landbruks-, natur-, og friluftsområder. Vi anbefaler at arbeidet med kartlegging og verdisetting av friluftsområder, samt arbeidet med friluftsområder får videre oppfølging og rom for videreutvikling i perioden framover. Dette arbeidet kan som nevnt inkluderes i en større regional plan for verdifulle landskap, friluftsområder og kulturlandskap i Troms.

Videre anbefaler vi at Ishavskysten friluftsråds masterplan følges opp og prioriteres i strategiperioden. Dette er en handlingsplan for landskap, friluftsliv og naturopplevelser, med mål om å benytte friluftslivet som verktøy for folkehelse, lage et regionalt infrastrukturprogram med blant annet sti- og løypeplan, samt å framskaffe kunnskaper i forhold til kartlegging og verdivurdering. Dette er en konkret og god plan for utvikling av kunnskapsgrunnlag og vil styrke Troms som en attraktiv frilufsregion.

Andre tema som behøver kartlegging i Troms er blant annet:

- biologisk mangfold i viktige skogområder
- effektene av oppdrett i fjordområder

Reell medvirkning

De siste tiårene har det blitt større og større fokus, både nasjonalt så vel som internasjonalt, på medvirkning i forvaltning og planprosesser. Det bunner i en demokratisk ide hvor alle berørte parter skal ha muligheten til å påvirke, noe som vil kunne styrke kunnskapsgrunnlaget, samt bidra til økt forståelse og tillit blant de involverte parter. De frivillige natur- og friluftsansjoner sitter på verdifulle kilder av kunnskap som er av stor nytte i forvaltningen av natur og landskap. I dag inkluderes ofte disse ansjoner i nye forvaltningsmodeller, for eksempel forvaltning av store verneområder og vannressurser, noe som er flott. Likevel er kapasiteten og ressursene til ansjoner som oftest så begrenset at den reelle medvirkningen dessverre ofte uteblir.

I Troms er det et sterkt utbyggingspress. Bare innenfor vann-, vindkraft og nettutbygging er rundt 100 saker under behandling. Men også i andre sektorer er presset stort. Fellesnevneren er mange saker, høyt tempo og korte frister. Planprosessene går raskt og beslutningsgrunnlaget ofte mangelfullt. Troms er et relativt tynt befolket fylke, og medlemsgrunnlaget for de frivillige ansjoner er ikke særlig stort. Ansjoner har dermed ofte mer enn nok med å organisere sine aktiviteter, arrangere dugnader og fokusere på å tilby gode opplevelser til folket. Kapasiteten og ressursene er for små til at de i tillegg kan ta unna strømmen av høringsuttalelser og muligheter for innspill i saker som angår dem. De sitter på verdifull kunnskap, men den får altfor sjelden slippe fram.

FNF Troms er en paraplyorganisasjon, eller et nettverk, for de frivillige natur- og friluftsansjoner i fylket. Formålet er å hjelpe ansjoner i arbeidet med å ivareta natur og friluftsanserene i fylket. FNF skal både være en møteplass og en kompetansebygger, samt fungere som talerør for ansjoner. Med et godt fungerende FNF vil ansjoner kunne lette arbeidet med medvirkning betraktelig da de kan stille seg bak uttalelser som FNF skriver på vegne av dem, eller at uttalelser kan deles og at de kan tilpasse dem deres vinkling innenfor natur- og friluftslivsfeltet. På denne måten vil kunnskapsgrunnlaget bli bedre og medvirkningen mer reell.

FNF Troms har dessverre begrensede ressurser med kun en 50 % fast stilling, pluss ulike prosjektmidler. For å kunne bidra i tilstrekkelig grad i både planprosesser, forvaltning og arealsaker er dette for knapt. Vi ønsker at fylkeskommunen kan gå inn med støtte for å få full drift i FNF Troms, dette for å sikre at nasjonale forventninger om økt, reell medvirkning og bedret kunnskapsgrunnlag blir ivaretatt. Vi mener også behovet er stort for støtte til en egen stilling i FNF Troms med ansvar for arealsaker. I denne sammenheng vil vi vise til FNF Nordland som både har en daglig leder, samt en egen koordinator for arealforvaltning med støtte fra fylkeskommunen. Vi ser et klart behov for dette også i Troms.

2. Fremme folkehelsen

I 2002 utgjorde offentlige helseutgifter 8,6 % av Brutto Nasjonalprodukt (BNP) her i landet. Framskrivninger som Helsedirektoratet har gjort viser en forventet utvikling der offentlige helseutgifter i 2070 vil utgjøre hele 23 % av BNP dersom utviklingen får fortsette slik den har gjort fra 1970 og fram til i dag. Utviklingen kommer som følge av:

- Forekomsten av livsstilsrelatert sykdom er økende
- Forekomsten av overvekt og fedme er økende både blant barn og voksne
- Kun 1 av 5 voksne nordmenn oppfyller nasjonale aktivitetsanbefalinger
- Barn og unge bruker stadig mer tid til stillesittende aktiviteter
- Livsstilssykdommer er sterkt relatert til inaktivitet
- De sosiale forskjellene i helse er økende

Friluftslivet er en særdeles viktig motvekt til denne utviklingen, og et uvurderlig bidrag til bedret folkehelse. Fysisk aktivitet er dokumentert å ha positive virkninger både på fysisk og psykisk helse. I kombinasjon med miljøforandring og naturopplevelser forsterkes effektene og gjør friluftslivet til et verdifullt virkemiddel for helse og livskvalitet. Over 90 av den voksne befolkning i Norge bedriver friluftsliv i en eller annen form, og friluftsliv er også den aktiviteten folk flest ønsker å gjøre mer av. Friluftsliv har lav terskel og er sosialt utjevnende, samt at det har store samfunnsøkonomiske så vel som personlige gevinster. I Stortingsmelding nr 39 (2000-2001) heter det at alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og naturen for øvrig. For at dette skal innfris må det prioriteres og legges godt til rette for det.

Samhandlingsreformen understreker at alle i landet skal ha like gode muligheter til god helse uavhengig hvor de bor, hvor de kommer fra, hvilken alder og hvilket kjønn de har, om de tjener godt eller dårlig eller har høy eller lav utdanning. Dette går som hånd i handske sammen med verdiene om et sosialt utjevnende og helsefremmende friluftsliv for alle. Samhandlingsreformens formål er å forebygge framfor å reparere. Det er nettopp dette friluftslivet bidrar til. Samtidig er naturen også en viktig arena for bedring for de som allerede sliter fysisk eller psykisk. Samhandlingsreformen legger også vekt på den store betydningen frivillige lag og organisasjoner har for dette arbeidet, og påpeker at et godt og kreativt samarbeid mellom det offentlige og frivillige organisasjoner vil bidra til bedre realisering av de helsepolitiske målene.

Når det gjelder friluftslivets rolle i folkehelsearbeidet er FNF Troms opptatt av å få på plass følgende forutsetninger:

- De bonære og lett tilgjengelige friluftsområdene bør ivaretas på en slik måte at de verken minskes, forringes eller fragmenteres. Grønne lommer, korridorer og strukturer må tas vare på og videreutvikles. Disse områdene er svært viktige for daglig fysisk aktivitet for svært mange mennesker. De er videre en avgjørende suksessfaktor i arbeidet med å rekruttere og sosialisere barn til friluftslivsaktivitet. Betydningsfullt er det også at disse områdene har tilstrekkelig tilgjengelighet, blant annet gjennom stimerking og kartinformasjon.
- Det bør arbeides for å tilrettelegge slik at langt flere enn i dag velger å sykle eller gå til jobb og skole framfor å kjøre bil.
- Allmennhetens tilgang til utmarkarealer, herunder også strandsonen, og utmarksressurser må sikres. Folkehelse og arealpolitikk henger nøye sammen når det gjelder sikring av tilstrekkelige naturområder for friluftaktiviteter.
- De frivillige organisasjonene som driver aktivitetstilbud og tilretteleggingsarbeid innenfor friluftsliv i lokalsamfunnene må gis gode betingelser for å drive sitt arbeid. Både gjennom økonomiske virkemiddelordninger og gjennom politisk bifall og støtte. Skal målet om bedre helse i hele befolkningen nås, må friluftorganisasjonenes rammebetingelser bedres betraktelig.

- Den offentlige helsetjenesten bør i langt større grad gjøre de frivillige aktivitetsorganisasjonene til sine samarbeidspartnere dersom økt fysisk aktivitet og en mer aktiv fritid skal være resept for et friskere og mer aktivt Troms.

Ivaretagelse av inngrepsfri natur, bevaring av strandsoner og kystlandskap, kartlegging av naturområder, verdsetting og Ishavskystens masterplan, sikring av grøntområder, samt tilrettelegging for gode opplevelser for folk flest, i kombinasjon med nyttig informasjon, er alle viktige elementer som sammen vil styrke folkehelse og trivsel i Troms. Det er meget viktig at dette blir ivare tatt i en regional planstrategi.

For Forum for Natur og Friluftsliv Troms
Eivind Høstmark Borge
Fylkeskoordinator